

## GENİŞ AİLEDE VE ÇEKİRDEK AİLEDE YAŞAYAN ÇOCUKLARIN AİLE ORTAMINI ALGILAMALARININ İNCELENMESİ

### The Study of The Perception of Family Life Among Children Living in Extended and Nucleus Families

Figen GÜR SOY\*  
Tuğba COŞKUN\*\*

\* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi  
Yüksekokulu Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabi-  
lim Dalı Öğretim Üyesi

\*\* Bilim Uzmanı; Ev Ekonomisi (Çocuk Gelişimi  
ve Eğitimi) Anabilim Dalı

#### ÖZET

Bu araştırma büyük anne ve babası ile birlik-  
te yaşayan 12-13 yaş grubu çocukların aile  
ortamını algulamalarını belirlemek, etkili  
olabilecek etmenleri ortaya koymak, aileleri  
algulamalarının bazı değişkenlere göre fark-  
lılık yaratıp yaratmadığını saptamak amacı-  
yla planlanmıştır. Araştırmada, geniş ailede

ve çekirdek ailede yaşayan çocuklarda cinsi-  
yet, doğum sırası, kardeş sayısı, geniş ailede  
yaşayan çocuklarda ise; çocuğun birlikte  
yaşadığı büyük ebeveynin kim olduğu, bü-  
yük ebeveynle yaşama süresi gibi değişken-  
lerin çocukların ailelerini algulamalarında  
farklılık yaratıp yaratmadığının incelenmesi  
amaçlanmıştır. Araştırma, Ankara il mer-  
kezinde bulunan alt sosyo-ekonomik düzeyi  
temsil eden semtlerden seçilen ilköğretim  
okullarına devam eden 12-13 yaş grubu ço-  
cuklar üzerinde yürütülmüştür. Araştırma  
sonucunda geniş ve çekirdek ailede yaşı-  
yan çocuklar arasında aile değerlendirme  
ölçeği alt boyutları ve toplam puan açısın-  
dan önemli farklılıklar olduğu belirlenmiştir.  
Çocukların cinsiyeti, doğum sırası, kardeş  
sayısı değişkenleriyle, aile değerlendirme  
ölçeği alt boyutları açısından önemli farklı-  
lıklar saptanmıştır. Kardeş sayısı değişkeni  
açısından aile değerlendirme toplam puanı  
üzerinde önemli fark yarattığı belirlenmiştir.  
Geniş ailede yaşayan çocuklarda ise, bir-  
likte yaşadığı büyük ebeveynin kim olduğu  
değişkeni ile aile değerlendirme ölçeği alt  
puanları açısından önemli farklılık yarattığı  
sonucuna varılmıştır.

**Anahtar Sözcükler:** Geniş aile, çekirdek  
aile, aile ortamını algılama

#### ABSTRACT

This study is planned to examine the  
perception of family environment of 12-  
13 year-old children who live with their  
grandparents; to identify the effectual factors  
on these children, to determine whether  
family perception of children differed in some  
variables. The study is aimed at finding out  
whether there are any significant differences  
among several variables like gender, order  
of birth, number of siblings living in extended  
and nucleus families, and the period of living  
with grandparent in the extended families.  
This research is conducted through the  
12-13 year-old primary school children  
chosen as representatives of the low socio-

*economic slum areas of Ankara. By looking at the results of this research, it is concluded that there are significant differences in the perception of family environment between children living in extended and nucleus families when considered with respect to the sub-dimension of family evaluation scale and the total number of scores. It is also concluded that there are a considerable number of differences of perception with regard to the variables of different genders of children, order of birth, number of siblings as well as with regards to the sub-dimension of family evaluation scale. Furthermore, the results show that the number of siblings have a meaningful impact on the total score of family evaluation system. Finally, among the children living in the extended families, a significant difference is detected between the variable of the oldest member of the family and the family evaluation scale's sub-scores.*

**Key Words:** *Extended family, nucleus family, perception of family*

## GİRİŞ

Çocuğun doğumuyla birlikte ilk karşılaştığı ve sosyal ilişkilerini kurduğu toplumsal kurum ailesidir. Aile çocuğun beslenme, bakım, korunma ve sevilme ihtiyaçlarını karşılamasının yanı sıra, çocuğu gelişimi ve davranışları açısından da yönlendirerek onun toplumsal bir birey haline gelmesine yardımcı olmaktadır. Bu nedenle yapı olarak ailenin ve aile içindeki ilişkilerin çocuklar üzerinde çok önemli etkileri bulunmaktadır (Dizman, 2003):1

Ana-baba, çocuğun en uzun süre ve en yakın etkileşimde bulunduğu kişilerdir. Çocuk, kültürel değerlerini, temel alışkanlıklarını, gelişim görevlerine karşı yaklaşımlarını aile ortamında kazanmaktadır. Çocuğun olumlu bir benlik tasarımı oluşturmasında, yeterlik duygusu kazanmasında ana-babası

ile etkileşimi sırasında aldığı geri bildirimler çok önemli rol oynamaktadır. Ana-babalar, çocuklar için en yakın özdeşim modelleridir. Özellikle kişiliğin oluşumunun ilk yıllarında ana-babaların tutumları çocuklarda temel özelliklerin oluşmasında önemli rol oynamaktadır (yayım.meb.gov 2005).

Toplumsal değişmelerle birlikte aile yapıları da çeşitli değişikliklerden geçmiştir. Bu değişimlerin ortaya çıkardığı en önemli aile tipleri, geniş ve çekirdek aile tipleri olarak sayılmaktadır. Çekirdek aile, anne-baba ve çocuktan oluşmaktadır. Geniş aile ise, içinde birden fazla kuşağı barındıran kalabalık bir aile tipidir.

Çocuğun ilk toplumsallaşma sürecinin başladığı yer olarak bilinen aile kurumu içindeki ilişkiler aynı zamanda çocuğun kişilik temellerinin de atıldığı ilk yerdir. Çocuğun içinde yaşadığı aile ortamını olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirmesinde ebeveyne ait özellikler, ebeveynleriyle olan ilişkileri ve aile tipi gibi faktörler etkili olmaktadır. (Bıçakçı ve Gürsoy, 2004:23)

Aile bireyleriyle birlikte büyük ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin yaşaması, kuşak çatışması ve tutum farklılıkları nedeniyle aile ortamında gerginlik yaşanmasının yanı sıra bazen de ortamı sakinleştirici ve yumuşatıcı rol oynayabilmektedir. Büyük ebeveynlerin aile bireyleri ile olan ilişkileri ve onlara davranışları o ailenin sağlıklı veya sağlıklı olmayan olduğunun belirlenmesi için temel oluşturabilmektedir. (Çoşkun, 2005:32)

Bu düşünceden hareketle çalışmada, geniş ve çekirdek aileye sahip olan çocukların aile ortamını algılamalarının incelenmesi ve aile ortamını algılamalarında çeşitli değişkenlerin farklılık yaratıp yaratmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

**MATERYAL VE METOD**

Büyük aile; kırsal alanda yaşayan akrabalık ilişkileri kuvvetli, geçimini tarımla sağlayan aile tipidir. Bu ailede kararlar erkekler tarafından alınır. Bu aile formu, geleneksel aile olarak da adlandırılır. (Cengiz, Gökçe 2004:190-191)

Geniş aile bir çok kuşağı barındıran, aynı geliri, aynı sofrayı paylaşan kalabalık aile biçimidir. Geniş aile büyük ölçüde baba soyuna dayanmakta, ataerki bir özellik göstermektedir. Yaşayan üyelerin özelliğine bağlı olarak bu aile tipi; dikey geniş aile ve yatay geniş aile tipi olarak ikiye ayrılmaktadır. Dikey geniş aile; baba-oğul-torun gibi üç kuşağın bir arada yaşadığı bir aile modelidir. Yatay geniş aile ise; bütün akrabalık ilişkilerinin yer aldığı ve ana-baba ve çocukların yanı sıra büyükanne, büyükbaba, hala, teyze, amca, dayı gibi akrabaların bir arada yaşadığı aile tipidir. (Gönen ve Hamlemitoğlu 1993:25; Çoşkun, 2005:291; Topçuoğlu, 2001).

Bu araştırmanın evrenini, Ankara il merkezi sınırları içinde bulunan, alt sosyo-ekonomik düzeydeki semtlerden seçilen ilköğretim okullarının altıncı ve yedinci sınıflarına devam eden, geniş aileye ve çekirdek aileye sahip çocuklar oluşturmuştur.

Seçilen ilköğretim okullarında öğrenim gören geniş ailede yaşayan çocukların tamamı ile çekirdek ailede yaşayan aynı sayıda ve cinsiyetteki çocuklar araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırmaya geniş ailede yaşayan 150, çekirdek ailede yaşayan 150 çocuk olmak üzere toplam 300 çocuk dahil edilmiştir.

Araştırmada örneklemin seçiminde geniş ailede yaşayan çocukların en az üç aydır büyük ebeveynleri ya da büyük ebeveynlerinden biriyle yaşıyor olması, çekirdek ailede yaşayan çocuklar için

ise her iki biyolojik ebeveyniyle birlikte yaşıyor olması şartları aranmıştır.

Araştırmada geniş ailede ve çekirdek ailede yaşayan çocukların kendileri ve aileleri hakkındaki bazı bilgileri edinmek amacıyla "Genel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Çocukların ailelerini algılamalarını ölçmek amacıyla Amerika Birleşik Devletlerinde Epstein, Bishop, Baldwin ve Keitner tarafından Brown Üniversitesi ve Butler Hastanesi işbirliği ile Aile Araştırma Programı çerçevesinde geliştirilen (1983), Bulut (1990) tarafından Türkçe'ye çevrilen ve uyarlaması yapılan, "Aile Değerlendirme Ölçeği (Family Assessment Device)" kullanılmıştır. Ölçeğin geçerlik çalışması, 1983'te Epstein ve Bishop tarafından yapılmıştır.

Aile değerlendirme ölçeği yedi alt ölçekten oluşmaktadır. Bunlar aile işlevlerindeki sorun alanlarını tek tek ele almaktadır. Bu alt ölçekler; problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, ilgi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevlerdir. Toplam puan ise genel olarak ailenin sağlıklı-sağlıksız olup olmadığını göstermektedir. Ölçeğin her bir maddesinden alınan puanlar 1-4 arasında değişmektedir. Ölçeklerden alınan yüksek puan sağlıksız aile yapısını ifade etmektedir. Her bir alt ölçek için toplam puan, o ölçeğe ait maddelerden alınan puanların toplamı olarak belirlenmektedir. Aile değerlendirme ölçeği 60 maddeden oluşmaktadır. Her madde aile yaşamına ilişkin olumlu ve olumsuz ifadelerin yer aldığı bir cümleden meydana gelmiştir ve her biri yedi alt ölçekten bir tanesine aittir.

Araştırmaya alınan çocukların cinsiyeti ve kardeş sayısının aile puanlarında farklılık yaratıp yaratmadığını belirlemek amacıyla "Çift Yönlü Varyans Analizi" yapılmıştır. Çocuğun büyük

ebeveynlerinden hangisiyle yaşadığı ve birlikte yaşama süresinin aile puanlarında farklılık yaratıp yaratmadığını belirlemek için "Tek Yönlü Varyans Analizi" uygulanmıştır. Farklılığın anlamlı çıkması durumunda farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Duncan Testi yapılmıştır.

### BULGULAR VE TARTIŞMA

Geniş ailede ve çekirdek ailede yaşayan çocukların cinsiyetlerine göre aile değerlendirme ölçeği alt boyutlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge incelendiğinde, çekirdek ailede yaşayan kız ( $1.90 \pm 0.28$ ) ve erkek ( $2.00 \pm 0.29$ ) çocukların aile değerlendirme ölçeği toplam puanlarının, geniş ailede yaşayan kız ( $2.32 \pm 0.46$ ) ve erkek ( $2.31 \pm 0.44$ ) çocukların puanlarına göre daha düşük olması, geniş ailede yaşayan çocukların aile ortamlarını çekirdek ailede yaşayan çocuklara göre daha olumsuz algıladıklarını göstermektedir.

Yapılan varyans analizi sonucunda aile tipi ile problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verme, ilgi gösterme, davranış kontrolü, genel işlevler ve aile değerlendirme toplam puanı arasındaki farklılığın ( $p < 0.01$ ) önemli olduğu belirlenmiştir. Ayrıca cinsiyet ile problem çözme ( $p < 0.05$ ) ve ilgi gösterme puanları ( $p < 0.01$ ) arasındaki farklılığın anlamlı olduğu belirlenirken, iletişim, roller, duygusal tepki verme, davranış kontrolü, genel işlevler ve aile değerlendirme toplam puanı ( $p > 0.05$ ) ve aile tipi x cinsiyet interaksyonu arasındaki farkın önemsiz olduğu ( $p > 0.01$ ) saptanmıştır.

Geniş aile tipinde, ailelerin geleneklere olan bağlılıkları ve evde bulunan kişi

sayısının fazla olması nedeniyle ailede stres ve yoğunluk daha fazla yaşanabilmekte, dolayısıyla da çocuklara yeterince ilgi ve sevgi gösterilmeyebilmektedir. Ayrıca geniş aile tipinde anne-babanın çocuğa ayıracak fazla zamanlarının olmaması, büyük ebeveynler ve ebeveynler arasında yaşanan çatışmalar ve ailede sergilenen tutum farklılıkları geniş ailede yaşayan çocukların aile ortamını olumsuz değerlendirmelerine neden olabilmektedir.

İçli (1994), sosyal sorunlar çerçevesinde aile içi ilişkileri incelediği çalışmasında, geniş ailedeki çocukların aileleri için daha olumsuz duygulara sahip olduğu ve çekirdek aileye göre aileleri ile iletişim kurmada zorlandıklarını belirlemiştir.

Çizelge 2'de geniş ailede ve çekirdek ailede yaşayan çocukların doğum sırasına göre aile değerlendirme ölçeği alt boyutlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları verilmiştir. Çizelge incelendiğinde geniş ailede yaşayan çocuklarda ilk çocuk olanların aile değerlendirme toplam puanının en düşük olduğu ( $2.29 \pm 0.46$ ) bunu, ortanca çocuk olanların ( $2.32 \pm 0.41$ ) ve sonuncu çocukların puan ortalamasının ( $2.34 \pm 0.49$ ) izlediği saptanmıştır. Çekirdek ailede yaşayan çocuklarda ise ilk çocukların toplam aile değerlendirme puanlarının  $1.94 \pm 0.28$  olduğu, ortanca çocukların puanının  $1.95 \pm 0.30$  ve son çocukların puanının  $1.95 \pm 0.30$  olduğu belirlenmiştir.

Yapılan varyans analizi sonucunda aile tipi ile problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verme, ilgi gösterme, davranış kontrolü, genel işlevler ve toplam puan arasındaki farklılığın ( $p < 0.01$ ) önemli olduğu belirlenmiştir. Doğum sırası ile duygusal tepki verme puanı arasındaki farkın önemli ( $p < 0.05$ ) ol-

**Çizelge 1. Geniş Ailede Ve Çekirdek Ailede Yaşayan Çocukların Cinsiyetlerine Göre Aile Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutlarına İlişkin Ortalamalar, Standart Sapmalar Ve Varyans Analizi Sonuçları**

Aile tipi ve cinsiyet		N		AİLE DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ ALT PUANLARI															
				Problem çözme		İletişim		Roller		Duyusal tepki		İlgili gösterme		Davranış kontrolü		Genel işlevler		Toplam	
				-	s	x	s	-	s	x	s	-	s	x	s	-	s	x	s
GEN.	K	75	2,43	0,60	2,39	0,56	2,30	0,60	2,41	0,58	2,23	0,59	2,17	0,52	2,15	0,61	2,32	0,46	
	E	75	2,17	0,62	2,39	0,54	2,31	0,66	2,43	0,51	2,40	0,63	2,22	0,54	2,16	0,63	2,31	0,44	
AİLE	T	150	2,30	0,62	2,39	0,55	2,30	0,63	2,42	0,55	2,31	0,61	2,19	0,53	2,15	0,62	2,31	0,45	
ÇEK.	K	75	2,04	0,48	2,16	0,42	1,95	0,39	2,08	0,54	1,96	0,55	1,96	0,41	1,84	0,37	1,90	0,28	
	E	75	1,98	0,51	2,16	0,42	2,06	0,36	2,18	0,51	2,18	0,49	1,99	0,46	1,89	0,40	2,00	0,29	
AİLE	T	150	2,01	0,49	2,16	0,42	2,01	0,38	2,13	0,52	2,07	0,53	1,97	0,44	1,87	0,38	1,95	0,29	
	K	150	2,23	0,57	2,27	0,51	2,12	0,53	2,24	0,58	2,09	0,59	2,06	0,48	2,00	0,52	2,11	0,43	
GENEL	E	150	2,08	0,57	2,27	0,49	2,19	0,55	2,31	0,52	2,29	0,57	2,10	0,52	2,02	0,54	2,15	0,40	
	T	300	2,15	0,58	2,27	0,50	2,15	0,54	2,28	0,55	2,19	0,59	2,08	0,50	2,01	0,53	2,13	0,42	
Vary. Anal. son.	sd		KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	
Aile Tipi	1	6,313	20,293*	3,931	16,040*	6,660	24,173*	6,156	21,096*	4,363	13,314*	3,607	15,021*	6,158	22,828*	10,05	68,588*		
Cins.	1	1,797	5,777**	5,333	0,002	0,291	1,055	0,318	1,090	3,004	9,167*	0,113	0,471	5,227	0,194	0,157	1,073		
A.t.xc	1	0,703	2,259	5,333	0,000	0,161	0,583	0,106	0,362	5,227	0,160	6,311	0,26	2,303	0,104	0,183	1,248		
Hata	296	0,311		0,245		0,276		0,292		0,328		0,240		0,207		0,147			
Toplam	300																		

\* p&lt;.01

\*\* p&lt;.05

**Çizelge 2.** Geniş ailede ve çekirdek ailede yaşayan çocukların doğum sırasına göre aile değerlendirme ölçeği alt boyutlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve varyans sonuçları

Aile tipi ve Doğum sırası		N	Problem çözme		İletişim		Roller		Duygusal tepki		İlgi gösterme		Davranış kontrolü		Genel İşlevler		Toplam	
			-	x	s	-	x	s	-	x	s	-	x	s	-	x	s	-
GEN. AİLE	İlk	58	2,26	0,61	2,33	0,58	2,29	0,66	2,36	0,51	2,31	0,64	2,20	0,52	2,11	0,66	2,29	0,46
	Ort.	52	2,26	0,65	2,43	0,49	2,35	0,59	2,48	0,62	2,31	0,61	2,18	0,50	2,18	0,57	2,32	0,41
	Son	40	2,42	0,59	2,40	0,58	2,26	0,65	2,43	0,49	2,32	0,60	2,19	0,53	2,19	0,63	2,34	0,49
	Topl	150	2,30	0,62	2,39	0,55	2,30	0,63	2,42	0,55	2,31	0,61	2,19	0,53	2,15	0,62	2,31	0,45
ÇEK. AİLE	İlk	56	1,95	0,45	2,12	0,38	2,09	0,36	2,07	0,50	2,06	0,48	1,94	0,52	1,83	0,40	1,95	0,28
	Ort.	63	2,06	0,49	2,23	0,37	2,02	0,33	2,27	0,53	2,17	0,56	2,01	0,33	1,90	0,39	1,95	0,30
	Son	31	2,03	0,55	2,08	0,56	1,83	0,45	1,96	0,49	1,89	0,54	1,96	0,33	1,84	0,33	1,94	0,30
	Topl	150	2,01	0,49	2,16	0,42	2,01	0,38	2,13	0,52	2,07	0,53	1,97	0,44	1,87	0,38	1,95	0,29
GEN EL	İlk	114	2,11	0,56	2,23	0,50	2,19	0,54	2,22	0,53	2,19	0,58	2,07	0,53	1,98	0,56	2,12	0,42
	Ort.	115	2,15	0,58	2,32	0,44	2,17	0,49	2,36	0,58	2,23	0,58	2,09	0,44	2,03	0,50	2,12	0,40
	Son	71	2,25	0,60	2,26	0,59	2,08	0,61	2,23	0,54	2,13	0,61	2,08	0,51	2,03	0,54	2,17	0,46
	Topl	300	2,15	0,58	2,27	0,50	2,15	0,54	2,28	0,55	2,19	0,59	2,08	0,50	2,01	0,53	2,13	0,42
Vary. Anal.	sd		KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sonu.																		
Aile Tipi	1	6,355	19,988*	4,294	17,615*	7,316	26,718*	7,311	25,590*	5,265	15,737*	3,494	14,461*	6,210	22,942*	9,685	65,226*	
Cins.	1	0,306	0,963	0,348	1,427	0,516	1,885	0,986	3,452**	0,398	1,190	3,612	0,149	0,121	0,446	1,486	0,100	
A.txc	1	0,211	0,664	8,352	0,343	0,296	1,082	0,410	1,435	0,478	1,429	4,123	0,171	4,245	0,157	2,781	0,187	
Hata	296	0,318		0,244		0,274		0,286				0,242		0,271		0,148		
Toplam	300																	

\* p&lt;.01

\*\* p&lt;.05

duğu belirlenirken, aile tipi x doğum sırası interaksyonuna göre problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verme, ilgi gösterme, davranış kontrolü, genel işlevler ve toplam puan arasındaki farkın önemli olmadığı ( $p>0.05$ ) saptanmıştır. Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığının belirlenmesi amacıyla yapılan Duncan testi sonucunda duygusal tepki verebilme puan ortalamaları arasındaki farklılığı son çocukların puan ortalamalarının yarattığı ortaya konulmuştur.

Çizelge incelendiğinde doğum sırası ile duygusal tepki verme puanı arasındaki farkın anlamlı olduğu, dolayısıyla son çocukların, aile üyelerinin her türlü uyarıları karşısında en uygun tepkiyi göstermedikleri ve sevgi, mutluluk, neşe, gibi duygularını yeterince ortaya koyamadıkları görülmektedir. Bu durum ailedeki büyük çocuğa atfedilen yetişkin rolü ve diğer çocuklara oranla daha fazla sorumluluk verilmesi, gerek büyük ebeveynler gerekse ebeveynler tarafından büyük çocuklara ailenin ilk mrveti gözüyle bakılması ve değer verilmesi, ilk doğan çocuklarla daha fazla iletişime girilmesi dolayısıyla son çocukların ihmal edilmesine ve son çocukların duygularını ifade etmelerinin engellenmesine neden olabilmektedir.

Başar (1992)'a göre ailedeki büyük çocuklar ortanca ve son çocuklara göre daha az davranış bozukluğu göstermekte, duygusal anlamda son çocuklar daha fazla sorun yaşamaktadır.

Çizelge 3'de hem geniş hem de çekirdek ailede en yüksek toplam aile değerlendirme puan ortalamasına  ve daha fazla kardeşi olan çocukların sahip olduğu yani bu çocukların aile ortamını diğer çocuklara göre daha sağıksız algıladıkları dikkati çekmektedir.

Çizelge 3'de yapılan varyans analizi sonucunda aile tipi ile problem çözme ( $p<0.01$ ), duygusal tepki verme ( $p<0.05$ ), genel işlevler ( $p<0.01$ ) ve toplam puanları ( $p<0.01$ ) arasındaki farklılığın önemli olduğu belirlenirken, iletişim, roller, ilgi gösterme, davranış kontrolü puanları arasındaki farklılığın önemli olmadığı ( $p>0.05$ ) belirlenmiştir. Kardeş sayısı ile ise problem çözme ( $p<0.05$ ), iletişim ( $p<0.01$ ), roller (0.05), ve toplam puan ( $p<0.01$ ) arasındaki farklılığın önemli olduğu saptanırken, duygusal tepki gösterme, ilgi gösterme, davranış kontrolü ve genel işlevler arasındaki farkın önemli olmadığı ( $p>0.05$ ) belirlenmiştir. Aile tipi x kardeş sayısı interaksyonunda ise iletişim ( $p<0.01$ ), roller ( $p<0.05$ ) ve genel işlevler ( $p<0.01$ ) arasındaki puanların önemli olduğu ortaya konulmuştur.

Yapılan Duncan testi sonucunda kardeş sayısı ile, problem çözme, iletişim, roller ve toplam aile değerlendirme puanları açısından farklılığın  ve daha fazla kardeşe sahip olan çocukların puanlarının yarattığı dolayısıyla bu çocukların aile ortamını daha olumsuz değerlendirdikleri ortaya konulmuştur.

Akcan (2001), ailenin ilköğretimde ğrenci başarısını incelediği çalışmasında, kardeşi olmayan öğrenciler ile dört veya daha fazla kardeşi olan öğrencilerin daha başarısız olduğunu bulmuştur.

Çizelge 4'de geniş ailede yaşayan çocukların birlikte yaşadığı büyük ebeveynin kim göre aile değerlendirme leği alt boyutlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Yapılan varyans analizi sonucunda ise çocuğun birlikte yaşadığı büyük ebeveynin kim olduğuyla, roller puanı arasındaki farkın önemli olduğu ( $p<0.05$ )

**Çizelge 3.** Geniş ailede ve çekirdek ailede yaşayan çocukların kardeş sayılarına göre aile değerlendirme ölçeği alt boyutlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

Aile tipi ve Kardeş sayısı	N	AİLE DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ ALT PUANLARI																
		Problem çözme		İletişim		Roller		Duygusal tepki		İlgi gösterme		Davranış kontrolü		Genel işlevler		Toplam		
		-	x	s	-	x	s	-	x	s	-	x	s	-	x	s	-	x
GEN. AİLE	Tek	3	3,10	1,25	2,29	0,25	1,54	0,47	2,49	0,57	2,14	0,00	2,10	0,38	2,88	1,06	2,36	0,43
	1-2	49	2,23	0,62	2,14	0,58	2,14	0,61	2,31	0,47	2,13	0,52	2,09	0,47	1,97	0,58	2,17	0,43
	3 ve üstü	98	2,31	0,59	2,51	0,50	2,41	0,61	2,47	0,57	2,41	0,64	2,24	0,55	2,22	0,60	2,39	0,45
	Topl	150	2,30	0,62	2,39	0,55	2,30	0,63	2,42	0,55	2,31	0,61	2,19	0,53	2,15	0,62	2,31	0,45
ÇEK. AİLE	Tek	10	2,08	0,58	2,15	0,31	1,97	0,37	2,06	0,45	2,05	0,45	1,90	0,21	1,70	0,35	1,99	0,23
	1-2	78	1,99	0,44	2,16	0,43	2,01	0,39	2,17	0,57	2,06	0,55	1,96	0,43	1,93	0,38	1,88	0,30
	3 ve üstü	62	2,03	0,54	2,16	0,43	2,00	0,37	2,10	0,48	2,10	0,53	2,00	0,48	1,81	0,38	2,02	0,27
	Topl	150	2,01	0,49	2,16	0,42	2,01	0,38	2,13	0,52	2,07	0,53	1,97	0,44	1,87	0,38	1,95	0,29
GEN EL	Tek	13	2,31	0,85	2,18	0,30	1,87	0,42	2,16	0,49	2,07	0,39	1,95	0,25	1,97	0,74	2,07	0,31
	1-2	127	2,08	0,53	2,15	0,49	2,06	0,49	2,22	0,54	2,08	0,54	2,01	0,45	1,95	0,46	1,99	0,38
	3 ve üstü	160	2,20	0,58	2,37	0,50	2,25	0,57	2,33	0,57	2,29	0,62	2,15	0,54	2,06	0,56	2,25	0,43
	Topl	300	2,15	0,58	2,27	0,50	2,15	0,54	2,28	0,55	2,19	0,59	2,08	0,50	2,01	0,53	2,13	0,42
Vary. Analiz. son.	sd		KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Aile Tipi	1	4,891	15,577*	0,467	2,018	2,158	0,081	1,811	6,212**	0,459	1,388	0,673	2,818	5,404	21,035*	2,210	15,047*	
Cins.	1	1,1012	3,223**	1,134	4,901*	1,241	4,685**	6,939	0,238	0,922	2,786	0,351	1,470	0,557	2,167	1,118	7,937*	
A.t.x.c.	1	0,656	2,089	1,160	5,010*	1,211	4,573**	0,481	1,651	0,510	1,542	0,113	0,471	2,086	8,120*	5,804	0,412	
Hata	296	0,314		0,231		0,265		0,291		0,331		0,239		0,257		0,141		
Toplam	300																	

\* p<.01 \*\* p<.05



belirlenmiştir. Duncan testinin sonucunda çocuğun birlikte yaşadığı büyük ebeveynin kim olduğuyla, roller arasındaki farklılığın büyükbabam diyen çocuklardan kaynaklandığı belirlenmiştir.

Büyükbabasıyla yaşayan çocukların aile değerlendirme toplam puan ortalamaları ve roller puan ortalamalarının düşük olması, çocukların büyükbabalarıyla yaşadıklarında ailelerini daha olumlu algıladıklarını göstermektedir. Çoğu büyükbaba torunlarıyla sıcak ilişkiler kurabilmekte, onlarla fazla zaman geçirmekte, iyi huyları ile örnek olmakta ve torunlarına insan sevgisi, doğa sevgisini verebilmektedir. Aile içerisinde büyükbabaların çocuğun ebeveyniyle çatışmaya girmemesi dolayısıyla ailede çatışma yaşanmaması da çocuğun aile ortamını daha olumlu değerlendirmesine neden olabilmektedir.

Çizelge 5'de geniş ailede yaşayan çocukların büyük ebeveyniyle yaşama süresine göre aile değerlendirme ölçeği alt boyutlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 5 incelendiğinde, 3-6 aydır büyük ebeveyniyle yaşayan çocukların toplam puan ortalamalarının  $2.31 \pm 0.47$ , 6 ay- 1 yıldır büyük ebeveynleriyle yaşayan çocukların puanının  $2.42 \pm 0.55$ , 1 yıl ve daha fazladır büyük ebeveynleriyle yaşayan çocukların puanının ise  $2.29 \pm 0.42$  olduğu görülmektedir.

Yapılan varyans analizi sunucunda büyük ebeveynlerle yaşama süresi ile alt puanlar arasındaki farkın önemli olmadığı ( $p > 0.05$ ) belirlenmiştir.

Çizelgede de görüldüğü gibi 6 ay-1 yıldır büyük ebeveynleriyle yaşayan çocukların toplam puanları diğerlerine göre daha yüksektir. Bu durum 6 ay-1 yıldır büyük ebeveynleriyle yaşayan

çocukların ailelerini daha sağlıklı olarak algıladıklarını göstermektedir. Bu sonuç büyük ebeveynlerle yaşamaya alışmanın başlangıcı olmasından, yeni bir düzene geçilmesinin zorluğu gibi nedenlerden kaynaklanabilmektedir.

Sohtorikoğlu (2001), aile kavramının gelişimini etkileyen faktörleri incelediği çalışmada, aile kavramının kazanılma düzeyinde aile büyükleriyle aynı evde yaşama süresinin önemli olduğunu, süre uzadıkça çocukların aile ortamını sağlıklı olarak değerlendirdiklerini ortaya koymuştur.

## SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, geniş ve çekirdek ailede yaşayan 12-13 yaş grubu çocukların aile ortamlarını algılamalarını incelemek, etkili olabilecek etmenleri ortaya koymak, aileleri algılamalarının bazı değişkenlere göre farklılık yaratıp yaratmadığını tespit etmek ve aileyi algılama ile aile tipi arasında ilişki olup olmadığını saptamak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonucunda geniş ve çekirdek ailede yaşayan çocuklar arasında aile değerlendirme ölçeği alt boyutları ve toplam puan açısından önemli farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Çocukların cinsiyeti, doğum sırası ile değerlendirme ölçeğinin alt boyutları açısından önemli farklılıklar saptanmıştır ( $p < 0.01$ ,  $p < 0.05$ ). Kardeş sayısı değişkeni açısından aile değerlendirme toplam puanı üzerinde önemli fark yarattığı belirlenmiştir ( $p < 0.01$ ). Cinsiyet, doğum sırası değişkenlerinde aile değerlendirme toplam puanına ait bir farklılık saptanamazken ( $p > 0.05$ ), aile tipi x kardeş sayısı etkileşimlerinde aile değerlendirme ölçeği alt boyutlarına ilişkin önemli farklılıkların olduğu saptanmıştır

**Çizelge 4.** Geniş ailede yaşayan çocukların birlikte yaşadığı büyük ebeveynin kim olduğuna göre aile değerlendirme ölçeği alt boyutlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

AİLE DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ ALT PUANLARI																	
Birlikte yaşadığı büyük ebeveynin kim olduğu	N	Problem çözme		İletişim		Roller		Duygusal tepki		İlgi gösterme		Davranış kontrolü		Genel işlevler		Toplam	
		-	s	x	s	-	x	s	-	x	s	-	x	s	-	x	s
B. anne	80	2,23	0,63	0,37	0,55	2,25	0,67	2,37	0,58	2,27	0,60	2,18	0,50	2,14	0,63	2,29	0,45
B. baba	19	2,22	0,48	0,25	0,56	2,20	0,31	2,49	0,44	2,14	0,45	1,99	0,51	1,87	0,33	2,17	0,22
Her ikisi de	51	2,30	0,65	0,47	0,54	2,49	0,63	2,47	0,52	2,44	0,66	2,29	0,56	2,27	0,65	2,41	0,50
Toplam	150	2,30	0,62	2,39	0,55	2,30	0,63	2,42	0,55	2,31	0,61	2,19	0,53	2,15	0,62	2,31	0,45
Varyans Analiz Sonuçları	Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Grupları içi	2	7,523	0,191	0,377	1,243	1,371	3,524**	0,210	0,692	0,783	2,078	0,654	2,347	1,120	2,979	0,460	2,261
Gruplararası	147	0,394		0,304		0,389		0,30		0,37		0,27		0,376		0,20	
Toplam	149																

\*\* p<.05

**Çizelge 5. Geniş ailede yaşayan çocukların büyük ebeveyniyle yaşama süresine göre aile değerlendirme ölçeği alt boyutlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları**

AİLE DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ ALT PUANLARI																	
Büyük ebeveynlerle yaşama süresi	N	Problem çözme		İletişim		Roller		Duygusal tepki		İlgi gösterme		Davranış kontrolü		Genel işlevler		Toplam	
		-	X	S	-	X	S	-	X	S	-	X	S	-	X	S	-
3-6 ay	42	2,32	0,57	2,41	0,54	2,29	0,64	2,49	0,55	2,20	0,66	2,20	0,55	2,17	0,59	2,31	0,47
6ay-1yıl	20	2,29	0,57	2,47	0,61	2,51	0,73	2,49	0,47	2,37	0,64	2,24	0,62	2,33	0,66	2,42	0,55
1yıl ve üstü	88	2,29	0,66	2,36	0,54	2,26	0,60	2,37	0,56	2,35	0,59	2,17	0,50	2,10	0,62	2,29	0,42
Toplam	150	2,30	0,62	2,39	0,55	2,30	0,63	2,42	0,55	2,31	0,61	2,19	0,53	2,15	0,62	2,31	0,45
Varyans Analiz Sonuçları	Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Gruplararası	2	6,650	0,017	0,115	0,378	0,517	1,291	0,241	0,796	0,347	0,908	3,958	0,138	0,411	1,067	0,126	0,605
Grupları içi	147	0,395		0,307		0,401		0,30		0,38		0,287		0,385		0,20	
Toplam	149																

( $p<0.01$ ,  $p<0.05$ ). Geniş ailede yaşayan çocuklarda ise, birlikte yaşadığı büyük ebeveynin kim olduğu değişkenlerinin aile değerlendirme ölçeği alt puanları açısından önemli farklar yarattığı sonucuna varılmıştır ( $p<0.01$ ,  $p<0.05$ ).

Bir toplum istenilen refah düzeyine ulaşması, onu meydana getiren bireylerin iyi yetiştirilmesine bağlıdır. Bu nedenle gelecekte toplumda üretken bireyler olarak görev alacak çocukların, gelişimini ve eğitimini sağlayacak ortamın hazırlanması o toplumun geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.

Günümüz aile yapısı, işlevleri ve aile içindeki bireyler arasındaki ilişkiler büyük ölçüde değişmiş olmakla beraber, çocukların bakım, gelişim ve eğitiminde hala en önemli, en etkili kurum ailedir.

Araştırma sonuçlarının da gösterdiği gibi aile tipleri, çocuğun aileyi sağlıklı veya sağlıklı olarak algılamalarında önemli bir etkidir. Geniş aile yapısı çocuğun ailesini sağlıklı olarak algılamasına neden olabilmektedir.

Geniş ailede yaşayan çocukların ailelerini daha olumlu algılayabilmeleri için ailelere ve devlete çeşitli öneriler verilebilir. Ailelere şu öneriler sunulabilir: Anne-baba ve büyük ebeveynler çocuğun gelişim dönemlerini ve dönemlere göre özelliklerini iyi bilmeli, gereksinimlerine karşı duyarlı olmalıdırlar. Aile büyükleri çocuk için en önemli besinin 'sevgi' olduğunu kavramalı, çocuklarına yeterince sevgi ve ilgi göstermeli, ancak aşırıya kaçmamaya özen göstermelidir. Aile büyükleri çocukla ilgilenip, onunla iletişim kurmalı, çocuğa belli sınırlar içinde özgürlük verilerek rehberlik etmeli, yaşantısındaki başarılı davranışları ödüllendirmelidirler. Aile büyükleri kendi içinde yaşadıkları uyumsuzluk ve

sorunları çocuğa aktarmamaya özen göstererek, çocuk yetiştirme yöntemleri konusunda birlik ve beraberlik içinde olmalı, tutarlı davranmalıdır.

Bu konuda devlete düşen sorumluluklar şu şekilde sıralanabilir: Anne-babalara yönelik eğitim programları hazırlanmalı, bu programlarda çocukla iletişim ve büyük ebeveyn ilişkileri ele alınmalıdır. Anne-baba okulu açılmalıdır. Bu kurumlarda anne-babalara ve aile büyüklerine verilecek kurslarda çocuk ve gençlerin gelişim özellikleriyle onlara iletişimin nasıl kurulacağı anlatılmalı, böylelikle anne ve babaların çocuklarına karşı olumlu tutum geliştirmeleri sağlanmalıdır. Aile danışmanlığı merkezleri yaygınlaştırılarak tanıtılmalı ve aileler gereksinme duyduklarında bu tür kurumlara başvurmaları sağlanmalıdır. Toplumların gelişiminin bugünün sağlıklı kişilik özelliğine sahip çocuklarla gerçekleşebileceği unutulmamalı çocuklara her koşulda önem verilmelidir.

## KAYNAKÇA

Başar, F. (1992) "Ankara Kalaba Çocuk İslahevi'nde kalan 15-18 yaş grubu ergenlerin suça yönelmelerinde ailenin etkisi üzerine bir araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Bıçakçı, M. ve Gürsoy, F. (2004). Annesi Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Tutumlarını Algılamalarının ve Benlik İmajlarının İncelenmesi. Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksekokulu Yayını No:8 S1,S1 Ankara.

Bulut, I. (1990) "Aile değerlendirme ölçeği el kitabı", Özgüzel matbaası, Ankara.

Coşkun, T. (2005). Geniş ve Çekirdek Ailede Yaşayan Çocukların Aile Ortamını Algılamalarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Cengiz, R. (1993) "Kasabada aile yapısı", Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

Gökçe, B (2004). Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar, Savaş Yayınları, Ankara.

Gönen, E. ve Hablemitoğlu, Ş. (1993) "Toplumsal değişme sürecinde aile: Yapı, etkileşim ve işlevleri", Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara.

<http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/eylul/18.htm>, Erişim Tarihi: 15.05.2005.

Dizman, H. (2003) "Anne-babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

İçli, G. (1994) "Sosyal sorunlar çerçevesinde kentsel ailede aile içi ilişkiler", Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

Sohtorikoğlu, Ş. (2000) "5-7 yaş çocuklarında aile kavramının gelişimini etkileyen faktörlerin incelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Topçuoğlu, S. (2001) "Çekirdek ailede ve geniş ailelerde aile fonksiyonlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.